

Др. Душан Глумац, професор

ЈОСИЈА, ЦАР ЈУДИН, И АСИРЦИ¹

(свршетак)

Прилике у свету, у то време, биле су веома много промењене. Египат, највећи противник и такмац Асирије, мења своју политику. Он ступа у савез са Асиријом ради њезине одбране и одржања. Док су се на противничкој страни налазили здружени Вавилонци, Миђани и „Уман-манда“. Египат је осећао велику опасност од једног новог противника који се почео јављати на позорници светских догађаја — Индо-аријаца. Миђани и Уман-манда су све више јачали и почињали водити главну реч. Изгледали су и сувише опасни, па се Египту чинило да је много боље одржавати на животу ослабелог и неопасног такмаца, него имати у својој интересној сфери снажног и младог противника. То се јасно види из Набополасарове хронике. Палестина није могла остати постранце. Она је природни мост преко којег је водио пут из Египта у Асирију и обратно. Којој се страни приволело јудејско царство? Свакако противасирској, јер је Јосија хтео да постане потпуно самосталним, збацивши врховни јарам асирски. Значи, Јосија је морао приступити тројном савезу против асирско-египатске коалиције. Но самим тим нашао се у врло тешкој ситуацији т.ј. у средини између две непријатељске силе. Његови савезници нису му могли послати помоћне војске, јер им је била главна тенденција да освоје асирску престоницу Ниневију. Сам није могао располагати великом војном снагом. Тако, да је безумно морао подлећи ма којој офанзивној египатској или асирској. Он, изгледа, у прво време није водио о томе рачуна, а можда није ни био свестан. Главна му је брига била да учврсти своју новостечену потпуну слободу и очува јединство сједињених земаља. Због тога се посвећује свом енергијом томе послу, т.ј. чишћењу страног, нарочито асирског, утецаја на свима пољима религиозног и државног живота, и учвршћивању чисто националних, израиљских, елемената. Можда, спочетка, није ни имао времена да склапа савезе, него је настојао да

¹ Види Богословље 1939 св. 2.

искористи повољну ситуацију приликом смрти Асурбанипалове. Да ухвати што се више могло ухватити. Но после шест година један догађај га је учврстио у његовим намерама, и евентуалном колебању на коју страну да се окрене. То је био налаз оригиналног законика господњег, у храму јерусалимском. Прописи у њему приволели су га да пође путем утврђивања чистог поштовања Јахвеовог у целој земљи — значи, да дефинитивно раскине са Асирцима и окрене се против њих. То нам јасно илуструје приповедање Књиге о царевима а и II. Дневника, које нам на чисто драматски начин износе све догађаје како су се одигравали. Као непосредни повод целој, свестраној, акцији Јосијиној наводи нам Књига о царевима налаз оригиналног законика Јахвеовог у храму (II. Цар. 22, 8) који је у Јосији изазвао велики душевни потрес (II. Цар. 22, 11-13). Јосија, чим је почео да води своју самостално-националистичку политику, обраћа пажњу главноме националноме светишту — храму јерусалимском. На њега се, изгледа, обраћала слаба пажња, још од времена Језекијиног, па је био постао врло трошним. Цар, због тога нареди својему канцелару Сафану да се има извршити генерална оправка храма и „све оно што је трошно“ (II. Цар. 22, 5). Та оправка, ипак, тешко да је обухватила и темеље.¹ При репаратури храма, коју је надгледао Сафан, првосвештеник Хелкија му предаде једну књигу са речима: „нађох законик (књигу закона) у дому Господњем“ (II. Цар. 22, 8). Сафан је однесе цару, када је реферисао о извршеним радовима на храму, и прочита је цару. Садржај књиге, односно оно што му је прочитао Сафан, деловало је веома снажно на цара. У знак велике жалости раздра своју одећу и заплака (22, 19) бојећи се гњева Господњег „зашто оци наши не слушаше речи ове књиге да чине све онако како нам је написано“ (II. Ц. 22, 13). Због тога заповеди да се одмах оде „упитати Јахвеа“ т.ј. пророке или „видеоце“. Цела делегација од пет лица, на челу са првосвештеником Хелкијом, оде до пророчице Олдаме (Hulda), иначе жене царскога ризничара Салума. Она им потврђује да ће се све „речи књиге“ испунити, јер оставише Господа и кадише другим боговима па се, због тога, гњев Господњи распалио. Но цару обећава да

¹ E. König, Das Deuteronomium, 48.

ће у миру умрети, јер се „понирио пред Господом“ (II. Цар. 22, 17. 19.). Када је цар сазнао за речи пророчке, изгледа, да је у њему потпуно сазрела одлука за најживљу акцију. Но још није хтео да отпочне са свестраном акцијом, пре него што добије сагласност свих старешина — претставника — народних. Та сагласност је морала да буде извршена, по обичају, на најсвечанији начин, склапањем савеза. По царевом позиву скупљају се све старешине у Јерусалиму, и у храму прочита цар све речи књиге која се нашла, и затим склопи савез пред Јахвеом, да ће поштовати све заповести и уредбе које се налазе у књизи (II. Цар. 23, 3). Цар склапа савез, али не са Јахвеом, него пред Јахвеом, т.ј. Јахве је овде требао да буде сведок за акт који је цар вршио са народом. Народ се имао обавезати да ће све те речи поштовати, и да ће се владати по њима. У ствари он је имао да се обавезе да ће цара помагати у свему његовом настојању и намерама против Асираца, т.ј. да га помогне у буни. Да се то склапање савеза има тако тумачити и схватити имамо доказа у једном сличном извештају о буни првосвештеника Јојада против Готолије (Athalja), у II. Цар. 11, 4. 13—14. 17. 18. Тај извештај има врло много сличних црта са извештајем о Јосији. И тамо се најпре заклињу („савез“) првосвештеник и старешине народне, и саветују се, а затим се подиже отворена буна заједно са народом. Цар је стајао у своје престолу у храму („amid“), око њега тешки оруђици и витезови, и народ, а првосвештеник је крунисао цара, и склопио савез пред Јахвеом, у име малолетнога цара и народа, да ће од тада бити народ Божји. И овде се говори о склапању савеза пред Богом, иако је потпуно јасно да се ради о чисто државно-политичким стварима. Као отворени знак било је дошло уништавање светишта и кипова Вала.

У приповедању о Јосији, II. Цар. 23, 1. след. налазимо готово исто излагање. Најпре долази саветовање са старешинама, после тога свечано склапање савеза (цар стоји на „amid“-у), да ће ићи за Јахвеом. Као видљиви знак буне долази уништавање свих туђинских — асирских идола, у храму јерусалимском, и по целој земљи, као и њихових жречева („k'marim“). Не може се узети као тачно мишљење Oestreichera (о. с. 30) „да се савез није могао склопити пред Јахвеом (II. Ц. 23, 1-3), у неочишћеном светишту, јер је храм

на Сиону био тако темељно претворен у асирско светиште, у којем су били поштовани Асур, Шамаш, Син, Иштара и сва војска небеска, како се само може помислити. О томе говоре стихови 4-12, како се само може пожелети. У таквом једном светишту није се могло обавити свечано ново склапање савеза, којим се обнављала власт Јахвеова у Јудеји...“ Та примедба Oestreichera није основана због тога што је и у време Готолијино јерусалимски храм био претворен потпуно у светиште тирскога Вала, па то, ипак, није ништа сметало првосвештенику Јодају да склапа савез са Господом и крунише, односно помаже, цара. Покрај тога, све се то одиграло у предворју храма, где је био и царски стол („amud“), а не у самој храму, јер на пр код буне Јодајеве, томе акту присуствују и тешки оружници („хоплитес“) — туђинци најемници, који не би смели ступити у храм (исп. II. Цар. 11, 11.). Због тога опадају и промене Kegel-a (о. с. 73, који држи као и Oestreicher да се морало „најпре извршити чишћење храма па тек онда склапање савеза; тако једино, да је могао бити ред догађаја. Но јер је склапање савеза представљало најважније дело Јосијино, то је извештај о томе т.ј. 23, 1-3.), свакако, стављен на његово садашње место тј. одмах иза примања Олдаминог пророштва, са ранијег места где је пре стајао (пред 23, 21. след.).

По садашњем приповедању излази да је савез склопљен пре свестране Јосијине акције, и ми не видимо разлога да га не примимо као тачно. Упоредивши га са сличним извештајима у Библији, на пр. споменутом буном Јодаја, или Јуја (II. Цар. 9, 1-7.), видимо да буни претходи неки религиозни акт, дакле се мора очекивати и код Јосије. Да се у нечистом храму није могло вршити склапање савеза је потпуно погрешно становиште, као што смо већ видели, јер се, онда, не би могло, ни смело, у њему вршити ни свакодневно, ни празнично, богослужење. А ми видимо да је Хелкија првосвештеник, као и остали свештенци, на своме месту, и да врши своје функције, и пре склапања савеза. Јосије је, дакле, могао склопити савез и у храму, у коме су још били асирски идоли, јер их он није признавао за богове. Да је том приликом „једна религиозна књига, први пут, уздигнута на степен државног закона и да се овде имају тражити почети јудејства“, како мисли Guthe (о. с. 239), Oestreicher (о. с.) и

други, не може се сматрати тачним. Још пре царева, израиљска држава беше теократска, дакле са религиозним основама. У такој једној заједници морала је и ма која религиозна књига, или законик, важити као државни закон. Поготово када знамо да се сваки закон сматрао божанским, не само код Јевреја него и код других источних народа. Хамурапи прима своје законе од бога Шамаша. Стварајући национално-верску јеврејску заједницу, Мојсије је морао дати и религиозно-правне одредбе, које је забележио у књигу (Изл. 19, 7, 8; 24, 3; 34, 32.; испор. Ис. Нав. 23, 6-24, 14. 25-26. I. (Сам. 10, 10. Велико ослањање на богослужбену страну и жртве, које се констатује, тобоже, од Јосије, у ствари постојало је много пре Јосије, јер пророци и пре њега енергично устају против жртава и њиховог прецењивања. (Ос. 6, 6.; Ам. 4, 4. 5 — 5, 21-23.; Ис. 1, 11-14.).

Тек после тако склопљеног савеза, и обећања старешина и народа, могао је цар да приступи остваривању својих планова — потпуном збацивању асирскога јарма. Као први и највидљивији знак тога морало је доћи избацивање богова асирских, и њиховог служења, из храма јерусалимскога. Због тога заповеди првосвештенику Хелкији, и осталим свештеницима и чуварима прага, да изнесу све посуде из храма, које су биле начињене за Вала, Астарту и „сву војску небеску“, па их даде спалити изван Јерусалима, у пољу Кедронском. Прах њихов, заповеди да се однесе у Ветиљ („Bet-el“) т.ј. где је било светиште бившег израиљског царства, које је основао Јеровоам (I. Цар. 12, 28-29). Однашање тога пепела у пределе бившег израиљског царства морало је имати симболичко значење, а и позив становницима Ветиља да се придруже његовој политици (исп. I. Цар. 13, 2-10.). Самим тим показао је Јосија да се његове намере протежу и на бивше израиљско царство које је било пропало још 722 године.

И буна Јосијина, после тога, почиње се ширити великом брзином. Сам извештај показује то на начин да приповеда час о акцији у Јерусалиму, час у земљи. То приповедање, управо, уноси драматску живост у цео извештај, но из те испрекиданости не може се закључити да је сам извештај испретуран, или да не приповеда догађаје оним редом како су се одиграли (Kegel, о. с. 76).

Сам цар био је више него сигуран у успех своје акције. Сигурно ради општих политичких прилика у свету. Асирски властодршци били су и сувише слаби, забављени својим унутрашњим трзавицама и опасностима, а да би могли обраћати пажњу на једну периферијску вазалну државицу, која је настојала да постане самосталном. О некој казненој експедицији против Јосије, у време када су здружени Вавилонци и Миђани наваљивали на Асирију, није се могло ни помислити.

За култом асирских богова морали су доћи на ред, одмах, и они који су тај култ одржавали, т.ј. жречеви асирских богова који су били постављени као државни намештеници, у Јерусалиму и у целој земљи, као и сами идоли. „Он сврже жречеве идолске („k^cmagim“) које бијаху поставили цареви Јудини да каде по висинама („bathoth“) у градовима Јудиним и око Јерусалима; тако и оне који кађаху Валу, Шамашу (богу сунца) и Сину (богу месеца) и звездама (Зодијаку) и свој војсци небеској“. Извештавач тачно разликује између паганских жречева („k^cmagim“), сигурно Асираца које су довели цареви Јудини у знак лојалности према Асирцима, — и других свештеника Јахвеових („kohanim“). Јосија настоји да искорени служитеље асирских богова (Асура, Шамаша, Сина, Иштаре = „ašerâ“, и свих звезда), као и њихове идоле. „Он даде изнети Ашеру (Астарту) из храма Јахвеовог иза Јерусалима, у долину потока Кедрона, и спали је у долини потока Кедрона, и сатре ју у прах, а прах њезин разасу по гробљу престога народа“. Овде се под Ашером, сигурно, има разумети идол богиње љубави и плодности, Астарте — Иштаре, а не њезин символ — дрвени колац или дрво. Јер после њезиног идола избацује и њезине служитеље и служитељице (q^edeše), који су јој блудом вршили службу, и поквари куће (просторије) блудничке које бијаху у дому Јахвеовом, у којима жене ткаху покриваче за Ашеру. Јерусалимски храм био је потпуно постао светиштем Иштаре, како тачно примећује Oestreicher (о. с. 42), јер се на тај начин најбоље показивала зависност од „љубљеног мужа Иштариног“ како се често назива у споменицима асирски владар.

Неразумљиво је становиште Oestreichera (42) да је цар Јосија после тога учинио „дужу паузу“. Који би био разлог тој паузи. Цар је настојао да се учини потпуно самостал-

ним, а за така настојања не смију се допуштати „дуже паузе“, него напротив то се све има врло брзо свршавати. Још мање се може веровати да се Јосија и даље „врло лепо слагао са Асирцима“ (Oestreicher, о. с. 40-41.). Цар је врло брзо радио. После асирских жречева дошли су на ред и свештеници. Израиљци, из унутрашњости, који су највише били склони разном религиозном туђинском утицају. Он наређује да сви свештеници висина из градова Јудиних имају доћи у Јерусалим, и „оскрнави висине где кађаху свештеници, од Геве (Gibea) до Вирсавеје („Beeršebâ“), и уништи висине које су биле на вратима (градским), ону што беше на уласку (у град) на вратима Исуса заповедника градскога, на лево од врата градских“ (23, 8). Овај стих, и следећи, од нарочите су важности. Само из та два стиха створене су многе хипотезе, нарочито о т.зв. централизацији култа. Тим доласком свештеника, наиме, да је цар хтео да ограничи култ само на Јерусалим. — Но никако се не може сматрати оправданим поступак да се из текста извештаја, чупају два стиха, и на основу њих стварају хипотезе. Из контекста извештаја нигде се не може закључити да се ради о централизацији култа. Цар наређује, само, да свештеници висина имају доћи у Јерусалим, но тај долазак никако није био у пријатном послу за њих. То се види из самог извештаја (ст. 9.) када се вели да ти свештеници нису смели да приступају жртвенику Господњем, т.ј. нису смели да врше своје свештеничке функције, него су само живели међу јерусалимским свештеницима и имали дѣла с њима. (Изгледа да је то прави смисао те друге половине 9. стиха, јер речи: „јели су бесквасне хлебове“ („massoth“) никако немају смисла. Због тога реч massoth читамо „mannot“. Да је, у ствари, била централизација култа, онда би ти свештеници висина, носиоци туђега култа, били још награђени премештањем у престоницу, у царску катедралу. И ту награду имали би да добију од цара који је почео да заводи религиозно-национални ригоризам, и прогони све туђинско. А тек свештенство престоничко никада не би мирно подносило да се умањава и ограничава у својим интересима и приходима. И баш са становишта многих научника, да је књига, што се нашла, била пети део Пентаевха — Девтерониомј, не би се смело тврдити да се ту ради о централизацији култа. У књизи Девтерониомја, наиме,

налазимо на многим местима одредбе које претпостављају да се левити = свештеници налазе по многим градовима унутрашњости, и узимају се у заштиту њихова права. А покрај тога се тврди да је Јосија поступао, само, по одредбама књиге која се нашла. У томе случају или се није нашла књига Девтерономиј, или се овде не ради о централизацији култа. Ни празник пасхе, који се после тога, наравно, прославио не може служити за доказ да се ради о централизацији култа. И ако се у самом извештају празник, којег славе по наређењу царевом, назива „pasha“ (23, 21-23.) велико је питање да ли је то заиста био празник пасхе. Јер, управо, чудновато звуче речи извештаја: „јер не би празнована овако пасха од времена судија које судише Израиљу и за све време царева Израиљевих и царева Јудиних, као што би осамнаесте године цара Јосије празнована пасха Господу у Јерусалиму“ (23, 22-23). Зар се за све време царовања Давидовог и Соломоновог није славила пасха на тако свечан начин? Када знамо да се пасха славила редовно сваке године. Покрај тога карактеристично је наглашавање велике свечаности, која је одржана, док се зна да се пасха слави у породичном кругу, баш према пропису Девтерономија (16, 7.). Свечано и весело славио се празник бербе — сеница. За слављење пасхе било је тачно одређено време у закону тј. 14 нисан, а није се могла славити у свако време. Додуше, у II. Дневн. 35, 1. вели се да је пасха одржана „четрнаестог дана првога месеца“, али то је, само, прилагођавање познатим законским одредбама. А баш по приповедању књиге Дневника, и ако се вели за Јосијину пасху да није било тако од времена Самуила па до Јосије (35, 18), само веколико глава пре тога вели се и за пасху цара Језекије (Hiskia) да је није било таке од времена Соломуна сина Давидова (II. Дневн. 30, 26.). И Језекијина се пасха описује у детаље, и за њу даје жртвену стоку цар, као и Јосија (30, 24. исп. 35, 7-8.), а по закону је сваки Израиљац морао да сâм доведе своје јагње. Цар Језекија позива на пасху, а Јосија слично одређује (30, 1-6. исп. 35, 1.). Језекијиној пасхи присуствују и култски нечисти, „неосвештени“, велико и мало, као и Јосијиној. И због великог весеља Језекија и народ продужавају „пасху“ још седам дана „у весељу“ тј. четрнаест (30, 23), што је веома чудновато, када се зна да се за

седам дана празника пасхе мора јести бесквасне хлебове (Девтерон. 16, 3.) који су „lehen'oni“ — хлеб беде — т. ј. жалости и кајања. Све то наводи на мисао да се ни код Јосије, као ни код Језекије, не ради о правом празнику пасхе, него о неком другом празнику којег је писац извештаја помешао са пасхом.

Ми можемо врло често констатовати чињеницу да су Израилци врло често славили велики национални празник, кадгод би се ослободили својих угњетача или освојитеља (исп. Излаз. 15. Суд. 5. Суд. 11, 34, I. Сам. 11, 13; 18, 6 и др.). То се славило великим весељем. Ми смо видели да се и Језекија ослободио асирскога вазалства, па је сасвим разумљиво да се претпостави да је и он после успешне акције наредио да се прослави празник ослобођења. За тај празник дао је сву потребну стоку. То исто је морао учинити и Јосија. И он је, после успешне буне против Асираца, сигурно, наредио да се ослобођење свечано прослави. Дакле, тај празник није био пасха, него празник ослобођења од Асираца. Само име пасха — „pesah“ — који значи: поштеђење, избављење, — можда се употребљава за сваки таки празник, или је можда редактор књиге о Царевима и Дневника погрешно прочитао у својим изворима „pesah“, а у оригиналу је стајало „kese(h)“. Та је забуна врло могућа када се узме у обзир да у оно време није било вокала у тексту, него само конзонанти, и да су конзонанти „kaf“ и „pe“ врло слични. Према Псалму 81, 4. (јевр.) „kese(h)“ означава сваки празнични дан, у који се држи нека слава, па је то било и код цара Јосије. Тај празник ослобођења, дакле, не може се наводити за доказ да је извршена централизација култа. По нападајима прор. Јеремије ми видимо да се кадило по висинама и служило идолима и пре Јосије, као и после њега. А да је била проведена централизација култа, тешко би то могло бити. Већ би се престоничко свештенство старало за то да не буде, да се не умањи у приходима својима. О неким „братским односима“ између престоничког свештенства, и свештеника из унутрашњости који су концентрисани (= интернирани) у Јерусалим, како тврди Oestreich, г (о. с. 46), не може бити ни говора. Јер изрично се вели у извештају да ти свештеници нису смели вршити своје функције, а престоничко свештенство их је морало издржавати од својих рихода.

Из даљњег приповедања о Јосији јасно се види политичка позадина целе његове акције. Он уништава све туђинско. И Tofeth у „Ge b'ne Hinnom“ (долини синова Хиномових) где су људи проводили своју децу кроз ватру (или преко ватре —), у част богу Молоху, а исто тако и коње (Шамаша) бога сунца, с његовим колима, који су чувани у Парбару дому Шамашовом, при уласку у храм (23, 10-11.). И све жртвенике по крововима и висине, спали и прах им баци у поток Кидрон. А исто тако и све кипове богова, и симболе им, уништи и учини нечистима места њихова. Све што је било туђинско, што је дошло туђинским утецајем морало је да буде уништено, у националној регенерацији.

И када је сва Јудеја била на тај начин очишћена, а то значи ослобођена, Јосија прелази у пределе бившег израиљског царства (самаријског) да и њих отме од Асираца и сједини их са својом државом. То се јасно види из даљњег приповедања које говори о Јосијиној акцији у Самарији.

У старом светом израиљском граду Ветиљу уништи жртвенике које је био подигао први одељени цар израиљски Јероваам (I. Цар. 12, 28; 13, 1-32.). Исто то учини и са висинама и жртвеницима у унутрашњости Самарије, а жречеве покоље (23, 19-20). На тај начин очистио је био Јосија оба два царства од туђинских богова и култа, а то је у ствари значило потпуну националну слободу. Ослобођење од асирске врховне власти и потпуну верско-националну самосталност. После успешног ослобођења дошло је слављење ослобођења, као што смо видели, весељем народним за седам дана. И тако се 622/1 године ослободише царство Јудино и Израиљево од Асираца, и поново сјединише под једном круном — Јосијином, што не би од времена смрти Соломонове.

Но то јединство и слобода није била дуга века. Мали народи слабо су се могли одржавати у тешкој борби великих сила. Асирија је умирала у то време, као што смо видели из Набополасарове хронике. Препорођена Вавилонија, у савезу са Миђанима и Уман-Манда племенима све више је наваљивала на дотрајалу царевину. Нарочито после освојења Ниневије, главнога града Асирије. И опет се збио парадокс у историји. Вековни ривали и непријатељи — Египат и Асирија ступају у савез, настоје да одоле навалама. И Фараон Нехо II пошао је био у помоћ Асирцима, са својим четама,

када је опасност била и сувише велика за Асирију. Пут га је водио т.зв. „морском цестом“ (via maris) до Јопе, где је требао преко долине Јездрелонске да крене према Асирији. Ту је, дакле, требао да пређе преко територије обновљеног Јосијиног царства. Јосији није било никако у интересу да се Асирија ојача и победи. То је морао спречити. Египћани нису смели доћи у помоћ Асирцима. Он је можда био приступио тројном савезу против Асираца.

Због тога, он поведе, 607 године, своју војску у долину Јездрелонску, старо разбојиште Израилско, да сачека Фараона Неха који је ишао у помоћ цару асирском,¹ и да му спречи пролаз.

Он сачека Фараона код Мегидона (Megido), но његове су силе биле и сувише слабе. Преценио је био своју снагу, или није знао с коликом војском иде фараон. Због тога фараон „како га виде уби га у Мегидону“ (23, 29.). Јосија, и ако се био преобукао, би рањен у боју, и потучен. На путу умре, и сахране га у Јерусалиму у царској гробници, а „сав Јуда и Јерусалим плака за Јосијом, и пророк Јеремија нарица за Јосијом, а сви певачи и певачице спомињаше у тужбалицама својим Јосију до данашњег дана“ (II. Дневн. 35, 22.-25.). Тако заврши идеални цар Јосија, понесен пуном вером у помоћ својег Бога. Но последњи дани обновљеног царства Јудиног приближавали су се нагло. Морално распадање у свима друштвеним слојевима, а нарочито међу свештеницима, пророцима и онима који су били на челу државе, тај страшни свршетак и блиски „дан Господњи“, који је прорицао Јеремија, нагло су ускоравали.